

RATNA PROŠLOST NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE

KNJIGA DVESTA TRIDESET PRVA

MONOGRAFIJA
JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

KNJIGA ŠEZDESET ČETVRTA

UREDIVAČKI ODBOR:

RAHMIJA KADELJNIĆ, general-pukovnik, predsednik; članovi: ALI SUKRIJA, RISTO D2UNOV, DAKO PUAČ, general-pukovnik, žika stojšić, general-potpukovnik, FABIJAN TRGO, general-potpukovnik, VELIKO MILADINOVIC, general-potpukovnik, JOCO TARABIĆ, genljeral-potpukovnik, METODIJE KOTEVSKI, general-potpukovnik, MILAN DALIEVIĆ, general-potpukovnik, SVETOZAR ORO, general-major, AUGUST VRTAR, general-major, MISA LAKOVIĆ, pukovnik, AHMET D20NGALIĆ, pukovnik, VIKTOR KUCAN, pukovnik, RADOMIR PETKOVIĆ, pukovnik

Urednik

MOMČILO KALEM, **potpukovnik**

Redaktor

ŽIVOJIN LJUBINKOVIĆ

Recezeni:

RAHMIJA KADENIĆ, general-pukovnik
JOCO TARABIĆ, general-potpukovnik

*

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD

IZUDIN ČAUŠEVIĆ

**OSMA
KRAJIŠKA
NOU BRIGADA**

BEOGRAD, 1981.

PREDGOVOR

Monografiju Osme krajiške narodnooslobodilačke udarne brigade pripremio je i napisao drug Izudin Čaušević, koju je, na opštem planu prikupljanja i sređivanja grade iz NOR-a i revolucije, izdao Vojnoizdavački zavod - biblioteka »Ratna prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije«. Ona je, kao i druge knjige ove vrste, zabilježila najsnažnija svjedočanstva o jednom vremenu i ljudima u njemu - o mladićima i djevojkama koji su slobodu i svoj narod voljeli iznad svega. Život im je često bio kratak, a i onima što su preživjeli, smrt je bila svakodnevni saputnik. Oni su najveće terete rata i revolucije iznijeli na svojim plećima i stvorili budućnost dostojniju čovjeka.

Ova knjiga, takođe, doprinosi da naše mlade generacije i jedinica oružanih snaga koja nastavlja tradiciju brigade još bolje upoznaju i shvate ona krvava poprišta na kojima su vojevale ratne generacije i davale živote za slobodu i svjetlu budućnost naše socijalističke domovine.

Osma krajiška narodnooslobodilačka udarna brigada ubraja se u najstarije brigade narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Tako je od preko 300 brigada, Osma krajiška 38-ma po redu u Jugoslaviji, a od 40 brigada u Bosni i Hercegovini - 10-ta, dok je od 20 krajiških i srednjobosanskih brigada, osma po redu. Svoj borbeni put započela je u jednoj od najtežih bitaka narodnooslobodilačkog rata - u četvrtoj ofanzivi, u kojoj je iznijela ne mali teret teških ratnih dejstava. Ona je, iako tek formirana, u toj bici u krajnje teškim ratnim uslovima organizovano nanosila udarce neuporedivo jačem neprijatelju

i sačuvala svoje snage za slobodu borbenih dejstava neposredno poslije četvrtе ofanzive.

Imala je čast, da uoči te bitke učestvuje – odeljenjem boraca i komandantom brigade – u stroju Četvrtе krajiške divizije, na smotri koju je izvršio Vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito, 7. januara 1943. godine pod Grmečom, u Srpskoj Jasenici. Za vrijeme smotre divizije, brigada se nalazila na borbenim položajima. Kada je komandant brigade podnio raport Vrhovnom komandantu da brigada ima 972 borca, drug Tito je, prema kazivanju Hamdije Omanoviča, smiješeći se zapitao – »Zar vas već ima toliko?«.

Brigada je otpočela ratna dejstva poslednjih dana 1942. na obroncima dviju legendarnih planina – Kozare i Grmeča, završavajući pravce u dolinu rijeke Une, a završila ih maja 1945. godine u širem rejonu Celja u Sloveniji. Borila se i izgrađivala na borbenom putu dugom preko 7.000 kilometara, tokom 850 ratnih dana. Za čitavo vrijeme rata tukli su njeni borci, često gladni slabo odjeveni i iscrpljeni od iznemoglosti, fašističke okupatore i domaće izdajnike svih vrsta na našem ratištu. Tukli su ih u Bosanskoj Krajini a zatim u centralnoj i srednjoj Bosni, na Baniji i Kordunu, na Žumerku i u Sloveniji. Na tom surovom ratnom putu ostalo je više od hiljadu grobova boraca Osme krajiške brigade. Ranjenih drugova i drugarica bilo je daleko više. Njihova sudbina izaziva divljenje i poštovanje. U svim krvavim bitkama u kojima je vojevala Osmа krajiška brigada, neprijatelj je zapamtio njene juriše i udarce.

Ova monografija hronološki izlaže događaje i borbena zbivanja, ali ona kroz ta zbivanja integralno piše o uslovima pod kojima se borilo i akterima – ljudima, o njihovim podvizima i sudbinama. Jer, u svemu što se zbivalo na dugom borbenom putu brigade, počev od stvaranja pa do završetka rata, akteri su bili osvješćeni i obučeni ljudi koji su svojim djelovanjem mijenjali stvarnost. Knjiga slika portrete upravo takvih mladića i djevojaka, čiji je život bio kratak, ali ispunjen idealima, akcijama i podvizima koji su dostojni poštovanja. Moglo bi se reći da je ta strana monografije njen izuzetno vrijedan kvalitet.

Ako i danas, kada postoji vremenska distanca od 40 godina, postavimo pitanje – koja je to snaga bila koja je brigadu stvorila, osposobila i u teškoj oružanoj borbi vodila, onda postoji samo jedan odgovor – Komunistička partija Jugoslavije i

drug Tito. Komunisti i skojevci su bili ti koji su unosili svijest, gradili moral i razvijali hrabrost. Oni su bili graditelji i nosioci bratstva i jedinstva, svijesti i discipline, bodrili su kada je bilo najteže i neprekidno organizovali narodnooslobodilačku borbu. Jednom rečju, formirali su poglede kod ljudi i ukazivali na perspektive NOB-e i revolucije, u čemu su istrajali do kraja, afirmišući se kao nezamenljiva politička i vojna snaga Osme krajiške brigade.

Gledano u cjelini, ovo je knjiga koje se čita sa osjećanjem poštovanja prema njenim junacima, od prve do poslednje stranice. Treba reći da je monografija odrazila tadašnje društveno-političke i istorijske uslove – vrijeme, prostor i potrebe u kojima je nastala i djelovala Osmo krajiška brigada. Može se reći da ovo djelo po svom sadržaju i po načinu obrade, u najvećem mogućem stepenu odslikava ratno biće Osme brigade. Čak i više od toga, jer tekst ide i šire i ističe mnoge napore Partije i naroda Krajine u stvaranju vojske i vođenju NOB-e i revolucije, a takođe bilježi ponašanje i brutalnost neprijatelja.

U monografiji se realno i sa puno prava daje određen prostor pitanju bratstva. I partijska organizacija, i partijsko-politički rad, i štabovi i borci imali su uvijek ovo pitanje u centru pažnje. Jer, brigada je formirana, najviše je vremena provela i borbeno djelovala na prostoru na kojem žive tri naroda – Srbi, Muslimani i Hrvati. Razumije se da je i borački sastav brigade to odražavao. Stoga je, kao i uostalom svaka naša jedinica, i Osmo brigada, uz nešto jači akcenat, nosila naziv – brigada bratstva. Nešto više od godinu dana brigada je bila krajiška, a kasnije se popunjavala novim borcima iz svih krajeva Bosne i šire, iz krajeva kroz koje je prolazila i gdje je ratovala. Tako je ona po svom sastavu, a ne samo po opštoj ideji i ciljevima za koje se borila, postala još više brigada bratstva i jedinstva – opštejugoslovenska. To se odnosilo kako na borački tako i na starješinski kadar.

U izradi monografije autor je koristio relativno dobro prikupljenu i sređenu arhivsku građu, dokumenta iz zbornika, operativne izvještaje, partijske izvještaje, dnevnike i zabilješke pojedinaca, brigadne i divizijske listove, dokumenta neprijatelja i drugo. Međutim, i pored svega postojale su i manje praznine, jer nije svugdje bilo moguće obezbjediti pouzdanu ar-

hivsku građu. Autor je takve praznine na najbolji način rješavao kazivanjem učesnika događaja - boraca brigade. Stoga i eventualni prigovori na subjektivizam u tim kazivanjima ne mogu ničim osporiti veliku vrijednost ove knjige. Jer, sve što je napisano učinjeno je tako opsežno i duboko da je obuhvatilo najhitnije činjenice o Osmoj krajiškoj brigadi, o njenom ratnom putu, o borcima brigade koji su na tom putu dali živote za slobodu socijalističke Jugoslavije.

Rahmija Kadenič

U V O D

Brigada je formirana u Cazinu 28. decembra 1942. godine. Međutim, u njen sastav ušli su, još u toku formiranja, ne samo borci sa teritorije Cazinske krajine, već i sa susjednih opština (Bihać, Bosanska Krupa, Velika Kladuša i Novska).¹ Osmu brigadu je, kao i druge naše jedinice, kasnije popunjavana borcima sa drugih terena Bosne: Sanskog Mosta, Prijedora, Kozarca, Bosanske Dubice, Travnika, Zenice, Sarajeva i dr. Tako je, u suštini, postala brigada čitave Bosne, pa i šire.

Okupacijom zemlje i dolaskom ustaša na vlast 1941, narod je doživljavao razna poniženja, laži, prevare i strah. Naime, okupator je svestrano iskorišćavao nagomilane suprotnosti stare Jugoslavije, pa je i samo stvaranje NDH imalo za cilj da se kod Hrvata i Muslimana stvore iluzije o oslobođenju i stvaranju slobodne Hrvatske. Pri tome su posebnu pažnju posvjetili teroru nad Srbima u NDH i razvijanju nacionalne mržnje među Srbima, Muslimanima i Hrvatima. Ustaški režim je pokušao da stvori oslonac među Muslimanima i Hrvatima u ovim krajevima, oslanjajući se ne samo

¹ Arhiv Vojnoistorijskog instituta, kutija 6, broj reg. 18-2 (dalje AVII). Oko 80% boraca bilo je tada sa teritorije opština Bihaća i Bosanske Krupe. U Cazinskoj krajini živjelo je prije narodnooslobodilačke borbe oko 130.000 stanovnika, od čega blizu 100.000 Muslimana, a u samom bivšem srezu Cazin živjelo je oko 35.000 Muslimana, oko 10.000 Srba i 1.000 Hrvata.

na demagoške faze, već i na silu, prijetnje i uniženja, unoseći tako strah među žitelje ovog kraja.²

Međutim, ustaški zločini 1941. u ovim krajevima izazivali su strah, mržnju i otpor okupatoru i ustaškom režimu i upućivali pripadnike sva tri naroda da se priključuju partizanskim odredima. Jedni su krenuli u partizanske jedinice u Podgrmeču, a drugi u Petrovu goru. U martu 1942. iz Velike Kladuše su u partizane krenula 32 Muslimana, a veći broj omladinaca iz okupiranog Bihaća stupio je u naše odrede u Podgrmeču i Lici. Međutim, ovdje treba posebno napomenuti da je još ranije, prije rata, već 1940. godine, u Velikoj Kladuši djelovala ćelija KP.

Početak narodnooslobodilačke borbe u Bosanskoj krajini, a i kasnije, mnoge aktivnosti u Cazinskoj krajini i okolnim područjima poticale su iz Podgrmeča, koji je sav bio u narodnooslobodilačkoj borbi. Tu je stvarana široka mreža narodnooslobodilačkih odbora, pozadinskih organa, omladinskih organizacija, organizacija AFŽ i dr. Iskustva Partije bila su veoma značajna. Ali je, ta iskustva iz Podgrmeča bilo teško prenijeti na područje Cazinske krajine i rasplamsati ustanak, zbog prirodne prepreke rijeke Une, a posebno zbog organizovanih uporišta i otpornih tačaka neprijatelja. Uz to, neprijatelj je i demonstracijom sile i unošenjem straha, nastojao da po svaku cijenu zadrži ovaj, za njega važan pravac i da ne dozvoli povezivanje Podgrmeča i Cazinske krajine. U početku narodnooslobodilačke borbe, a i kasnije, vojno-politički uticaj i organizovanost na kladuško-cazinskom, a posebno na kladuškom području, ispoljila su po direktivi CK KP Hrvatske (rukovodstva NOP-a Korduna 1 Banije). Već 3. aprila 1942. godine formiran je 4. bataljon Banijskog NOP odreda, sa zadatkom da djeluje na prostoru

² Muslimani iz Banja Luke, Sarajeva i nekih drugih mjesta pisali su deklaracije i rezolucije protiv terora i zločina ustaša. Bez obzira na motive pojedinih potpisnika, činjenica je da se velika većina tih potpisnika kroz cijelo vrijeme rata dobro držala i aktivno sudjelovala u NOB-u.

U pismu Muslimana iz Banja Luke 22. 11. 1941. god. n.pr. piše: »... Najelementarnija prava čovjeka gažena su bez ikakvih skrupula. Sigurnost života i imetka, sloboda vjere i savjesti prestali su da važe... Ubijanje... bez suda i presude, strijeljanje i mrcvarenje u gomilama žena i djece, gonjenje u masama od kuće... sve su to činjenice koje su zaprepastile...« (AVII-k. 310, br. reg. 19/4-1).

CAZIN 1942. - Slijeva nadesno stoje: Hajro Kapetanović, tada sekretar OK KPJ za okrug Bihać, Moša Pijade i Ferid Dedić, prvi obavještajni oficir brigade; čuču Hamdija Omanović, prvi kornandant brigade.

Vrnograč - Cazin - Dvor. Bataljon je, međutim, djelovao na sektoru Vrnograč - Bužim - Dvor, ne dopirući do Cazina.³

Naše jedinice su od početka 1942. skoro svakodnevno napadale na uporišta neprijatelja Vrnograč, Podzvizd, Velika Kladuša, Tržaška Raštela, Tržac, Mutnik itd. Velika Kladuša je u martu 1942. bila preko mjesec dana u rukama partiza-

³ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom V, knj. 4, dok. 40 (dalje: Zbornik V/4): U martu 1942. god. po zadatku Partije, upućeni su na rad u Cazinsku krajinu i drugovi Mirko Turić i Ferid Dedić.

na. To je ostavilo snažan uticaj na stanovništvo ovog kraja. Tada je formiran i prvi Opštinski NO odbor u Cazinskoj krajini. Neposredno po ulasku jedinica Kordunaškog NOP odreda u Veliku Kladušu, Okružni komitet KP hrvatske za Karlovac ovdje organizuje drugu partijsku konferenciju, na kojoj se razmatrao razvoj NOB-a na području Kladaše i Cazina. I ovo je bila značajna politička akcija daljeg razvoja borbe u tom kraju (Velika Kladaša je bila, poslije rata, domaćin proslave godišnjice ove partijske konferencije).

Koristeći sva sredstva okupator i ustaše su nastojali da ovo područje sačuvaju za sebe radi ekonomske pljačke, ali i kao rezervoar ljudi za svoje jedinice. U sprovođenju tih planova oni su se plašili razvoja ustanka i uspjeha partizana, a posebno bratstva i jedinstva Muslimana, Srba i Hrvata. Okupatori i njihove sluge imali su za cilj da izazovu što veću mržnju kod naroda i umanje našu snagu u borbi protiv fašizma⁴, kaže se u pismu Štaba partizanskih odreda Korduna i Banije od 26. januara 1942.

Otuda i politička neophodnost formiranja jedne ili više jedinica narodnooslobodilačke vojske u ovim krajevima. Ali, do toga je moglo doći tek nakon oslobođenja Cazinske krajine u novembru 1942. godine. Naime, uslovi i potreba za oslobođenjem Bihaća i Cazinske krajine i njeno povezivanje sa oslobođenim krajevima Bosne i Hrvatske sazrijeli su sa poznatim marš-manevrom proleterskih brigada, pod neposrednom komandom druga Tita. Ove su brigade, u sadejstvu sa krajiškim brigadama i odredima, oslobodile stotine naselja i gradova - Livno, Duvno, Posušje, Ključ, Jajce itd. Velika teritorija Bosanske krajine, koja je već bila slobodna i koja je široka srca dočekala proletere, tada je proširena. Samo joj je Bihać nedostajao kao njeno prirodno središte.

U želji da zaustavi razvoj događaja, ustaško vodstvo je još u proljeće 1942. pokušalo da sklopi sporazum sa četničkim vođama Novicom Kraljevićem, Radmilom Grđićem i

⁴ Zbornik V/3, dok. 32 - U jednom izvještaju od 27. januara 1942. godine, govoreći o dobrom prijemu partizana od strane žitelja ovih krajeva kaže se da je »prolaz naših odreda kroz muslimanska sela vrlo dobro odjeknuo među Muslimanima, kao i među našim partizanima.. . «

Dobroslavom Jevđevićem.⁵ Krajem maja te godine NDH je sklopila sporazum sa Ozrenskim, Trebavskim i Zeničkim četničkim grupama na području sjeveroistočne Bosne.⁶ Po tom sporazumu četničke grupe »su priznavale vrhništvo Nezavisne Države Hrvatske i kao njeni državljani izražavale su lojalnost i odanost njenom poglavaru«, pa se tako obavezala da prekinu »sva neprijateljstva prema vojnim i građanskim vlastima NDH«. Oni su pristali »dobrovoljno saradivati sa hrvatskim oružanim snagama, te su u tu svrhu mogli zadržati oružje pod kontrolom hrvatskih vojnih vlasti...«⁷ U junu 1942. ustaše su sklopile sporazum sa četnikom Urošem Drenovićem o zajedničkim akcijama protiv partizana oko Prijedora, odnosno na području Bosanske krajine.⁸

Saradnja ustaša i četnika, ma koliko u početku prikrišana, morala je uticati na dalje zaoštavanje odnosa Muslimana i Hrvata prema vlastima NDH, odnosno na pojačavanje njihovog otpora okupatorsko-ustaškoj politici bratoubilačkog rata i na njihovo sve brže prihvatanje ideja narodnooslobodilačkog pokreta.⁹

Raspadanje NDH nije se moglo zaustaviti. U svim izvještajima vojnih i civilnih vlasti konstatovalo se nenormalno stanje »ugroženo sa sviju strana«. Svi vojni komandanti, župani, podžupani neprestano su tražili pomoć i priznavali da su nemoćni u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta.

Narodnooslobodilački pokret je pod vodstvom KPJ stigao u 1942. godini ogromne uspjehe, ali operacija za oslobođenje Bihaća i Cazinske krajine i njen uspjeh spadaju, do novembra 1942, među najveće i najznačajnije. Bihać je krajem 1942. bio važan politički centar velike oslobođene teritorije od oko 48.000 m².

⁵ V. Vrančić: »Urota protiv Hrvatske« - Zagreb 1943. god. - Institut za historiju radničkog pokreta, Zagreb 1963. god. (dalje: IRP - Zgb.)

⁶ Tom prilikom vlasti NDH vodile su pregovor i sa grupom majevičkih četnika, ali tada do sporazuma nije došlo (IRP - Zgb.: »Prilozi za proučavanje historije NDH« Fikreta Butić i Ivan Jelić).

⁷ Iz zapisnika o pregovorima 28. 5. 1952. god. - Drž. arhiv SR Hrvatske Zagreb, Fond Sabora NDH.

⁸ Dokumenti historije KP Hrvatske, Zagreb, 1955. br. II, str. 168.

⁹ AVII, k. 216, br. reg. 25/15.

Treba napomenuti da je u to vrijeme čitava Evropa bila pod fašističkom čizmom i da još nije došlo do odlučujućih ofanzivnih dejstava Crvene armije na istoku, ni Angloamerikanaca u Africi.

Odlučne pobjede naših oružanih snaga u ovoj presudnoj godini rata značile su istovremeno dalju afirmaciju linije Komunističke partije Jugoslavije, narastanje povjerenja naroda u oružane snage revolucije i u konačnu pobjedu nad okupatorima i izdajnicima u zemlji. Tako je do 1. novembra 1942. na oslobođenoj teritoriji Bosanske krajine i zapadne Hrvatske formirano ukupno 16 brigada i veći broj odreda i bataljona, a krajem te presudne godine na jugoslovenskom ratištu djelovalo je oko 150.000 boraca narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije - svrstanih u 2 korpusa, 9 divizija, 37 brigada, 34 NOP odreda, 12 samostalnih bataljona i više diverzantskih i udarnih partizanskih grupa.¹⁰

U takvim uslovima je krajem decembra 1942. formirana 8. krajiška brigada, svega dvadesetak dana prije početka neprijateljske ofanzive. Ona će u toku narodnooslobodilačkog rata i revolucije odigrati značajnu ulogu i opravdati povjerenje, pored ostalog i kao rasadnik bratstva i jedinstva, iako se bukvalno »u hodu« formirala i »uskočila« u veoma teške uslove ofanzive jakih njemačkih i drugih neprijateljskih snaga.

U prikupljanju građe o borbenim dejstvima brigade velike napore su uložili drugovi Mićo Stanković i Đuro Balaban. Time su olakšali rad autoru i skratili vrijeme u izradi monografije. Na tom im se toplo zahvaljujem. Zahvaljujem se i svim ostalim drugaricama i drugovima koji su pomagali na razjašnjavanju nekih događaja koji u dokumentima nisu zabilježeni.

Autor

£

¹⁰ Podaci Katedre za vojnu istoriju Centra visokih vojnih škola u Beogradu